

МОДЕЛЬ «БАРНАХУС»:

Загальна характеристика і впровадження в Україні

Збірка матеріалів із впровадження
моделі «Барнахус» в Україні

Матеріали підготовлено Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх за участі:

експерта [Алли Благої](#)
експерта [Павла Пархоменка](#)
редактора [Олени Рудої](#)
дизайнера [Олени Старанчук](#)

Під керівництвом радника Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх Інни Юриної.

Упорядники видання висловлюють подяку представникам Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Координаційного центру з надання правової допомоги та Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я», які зробили цінний внесок у підготовку цього видання.

Запропонована публікація розпочинає цикл матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. У ній наведено базове розуміння моделі «Барнахус», викладено стандарти якості «Барнахус», описано ініціативу з впровадження цієї моделі в Україні. У додатках розміщені розроблені в межах проекту щодо захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»), Порядок реалізації цього проекту та Положення про центр захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»).

Видання буде корисним працівникам органів кримінальної юстиції, адвокатам, надавачам соціальних послуг, науковцям, студентам закладів вищої освіти, а також усім, хто цікавиться питаннями захисту прав дітей під час кримінального провадження.

Матеріали підготовлено за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Думки, висловлені в публікації, є позицією авторів і не обов'язково відображають політики та погляди ЮНІСЕФ та Міністерства юстиції України.

Зміст

Вступ	5
Модель «Барнахус» та стандарти якості «Барнахусів»	7
Впровадження моделі «Барнахус» в Україні	19

Додатки

Додаток 1.	33
Порядок реалізації пілотного проєкту щодо захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»)	
Додаток 2.	39
Положення про Центр захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»)	
Додаток 3.	47
Інфографіка	

Вступ

Проблема насильства над дітьми є загальносвітовою. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, насильство над дітьми є глобальною проблемою з серйозними довічними наслідками. За статистикою, чверть усіх дорослих зазнали фізичного насильства в дитинстві. Кожна п'ята жінка та один із 13 чоловіків повідомляли про сексуальне насилля та жорстоке поводження з ними в дитячому віці. Наслідки жорстокого поводження з дітьми включають порушення фізичного та психічного здоров'я протягом усього життя, а соціальні та професійні його результати можуть врешті-решт уповільнити економічний та соціальний розвиток країни¹.

В Україні проблема насильства над дітьми є доволі гострою

В Україні проблема насильства над дітьми є доволі гострою. Її актуальність для суспільства полягає у тому, що вона є комплексною, непрогнозованою та важко розв'язуваною. Коли дитина зазнає насильства, ряд різних суб'єктів, зокрема соціальні служби, медичні заклади, правоохоронні органи, прокурори та судді, зобов'язані сприяти дотриманню прав дитини та діяти в найкращих її інтересах. Наразі ці суб'єкти не завжди працюють злагоджено: дитина проходить через ряд установ та має неодноразові допити у різних спеціалістів, у різних місцях, із використанням різних методів збирання інформації. Переміщення дитини між різними установами та відомствами з метою опитування та опису ситуації, пов'язаної з насильством щодо неї, викликає у дитини повторне травмування (повторну віктимізацію). Вона повторно переживає ті самі страхи, з якими стикнулася. Такі багаторазові опитування дитини в різних містах і установах, які часто проводяться без використання зрозумілих для неї підходів, призводять до повторної її травматизації (віктимізації) того, що результати опитування різняться між собою, в результаті чого дуже часто покази дитини як свідка або потерпілої особи можуть бути спотворені або дискредитовані.

Дослідження показали, що така повторна віктимізація може завдати навіть більшої шкоди дитині, ніж саме насильство. Крім того, неодноразові допити, проведені людьми, які не пройшли спеціальну підготовку, можуть спотворити розповідь дитини про події через навіювання та негативно вплинути на хід розслідування кримінальної справи.

¹ / Child maltreatment, <https://bit.ly/3Mk3hFN>

Діти, які постраждали від насильства або інших протиправних дій чи стали їх свідками, під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду потребують застосування відповідних заходів, отримання комплексних і скоординованих послуг і допомоги. Тому в останні роки дедалі більше говорять про необхідність запровадження міжвідомчої та міждисциплінарної співпраці у поєднанні із застосуванням спеціальних практик та методик допиту дитини як рішучого кроку в захисті прав дітей, які постраждали від кримінальних правопорушень, та дітей, які стали свідками жорстокого поводження та насилля.

Також важливо, щоб учасники процесуальних дій повністю розуміли те, як їхні дії вплинуть на дитину, тобто надавали першочергове значення забезпеченню прав дитини. Це вимагає відповідальності та активної участі всіх організацій, залучених до цього процесу.

У різних країнах упроваджені у практику різні типи надання послуг міждисциплінарними та міжвідомчими структурами — залежно від правових систем, соціальних структур, культурних традицій тощо. У деяких державах відбувається поступове формування комплексних і добре злагоджених міжвідомчих та міждисциплінарних служб за певними моделями. Проте однією з найбільш ефективних моделей міжвідомчої та міждисциплінарної співпраці, апробованих у світі, є модель Barnahus (далі — «Барнахус»). Сьогодні цю модель визнано кращою практикою із захисту дитини від насильства та подолання наслідків насильства, якого зазнала дитина.

Запропонована публікація розпочинає цикл матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. У ній викладено базове розуміння моделі «Барнахус», розкрито стандарти якості «Барнахусів», наведено законодавче підґрунтя функціонування моделі та ініціативи з її впровадження в Україні. У додатках розміщені розроблені в межах проєкту щодо захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»), Порядок реалізації цього проєкту та Положення про Центр захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»).

Однією з найбільш ефективних моделей міжвідомчої та міждисциплінарної співпраці, апробованих у світі, є модель Barnahus

МОДЕЛЬ «БАРНАХУС» ТА СТАНДАРТИ ЯКОСТІ «БАРНАХУСІВ»

Барнахус (від *barna hús* — у перекладі з ісландської мови «будиночок для дітей») — це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я, співпрацює, щоб забезпечити дітям — жертвам та свідкам насильства — скоординований ефективний захист, послуги та правосуддя, дружнє до дітей².

Перші «Барнахуси» були створені в 1995–1996 роках, коли розпочалася реформа системи захисту дітей. Уперше тема сексуальної експлуатації дітей була обговорена публічно на конференції у Стокгольмі в 1996 році. Відтоді почалося дослідження методики інтерв'ювання дітей.

Ісландія стала першою країною у Європі, яка впровадила цю модель (1998 рік). Слідом за нею це зробили Швеція (шведською мовою — barnahus) у 2005 році, Норвегія (barnehus) у 2007 році, Гренландія у 2011 році та Данія (børnehus) у 2013-му. Поступово досвід впровадження «Барнахусів» поширився всією Європою. При цьому в різних європейських країнах були створені різні типи послуг; досвід міжвідомчої та міждисциплінарної співпраці залежав від соціальних структур держави та професійної сталої практики.

Для прикладу, окрім дітей, постраждалих від усіх форм насильницьких дій, та дітей, які стали свідками насильства, в різних країнах «Барнахуси» працюють із різними цільовими групами, такими як:

- діти, щодо яких є підозра щодо сексуального насильства (Ісландія);
- діти, які підозрюються або стали жертвами насильницьких злочинів (злочини проти життя та здоров'я), зазнали незаконного позбавлення особистої свободи, піддавалися торгівлі людьми, незаконному примусу, незаконній загрозі, домаганням та іншим злочинам (злочини проти свободи та миру) (Швеція);
- діти, які стали свідками насильства над родичем (Швеція);
- жінки, які зазнали каліцтва жіночих статевих органів (Швеція);
- дорослі з вадами розвитку (Норвегія).

І хоча існують деякі відмінності між національними моделями «Барнахус», задіяні спеціалісти установи (зокрема поліція, прокуратура, заклади охорони здоров'я та соціального забезпечення), а також загальні цілі та завдання діяльності центрів загалом збігаються. Також спільним для всіх північноєвропейських країн є вбудованість цієї моделі в системи захисту дітей та кримінального правосуддя.

Відповідно, модель «Барнахус» передусім поєднує систему правосуддя та соціальну сферу, які залучені до роботи з випадками насильства й жорстокого поводження з дітьми, та представляє собою «змішану форму організації», де поєднуються практики, правила та переконання різних інституцій. Проте безумовними об'єднавчими принципами усіх існуючих моделей «Барнахус» є доброзичливість і дружнє ставлення до дітей, постраждалих від насильства та жорстокого поводження, та принцип роботи усіх спеціалістів із дитиною «під одним дахом».

Ключовою метою моделі «Барнахус» визначено об'єднання всіх служб та органів, задіяних до реагування на виявлені факти насильства і жорстокого поводження з дітьми, щоб забезпечити скоординовану відповідь. Вважається, що така скоординована реакція зменшить навантаження на дитину під час участі у кримінальному процесі, підвищить якість розслідувань і, можливо, призведе до зростання числа розкритих справ і винесених злочинцям вироків. Інша не менш важлива мета — забезпечити дітям та їхнім сім'ям необхідну підтримку.

Персонал «Барнахусу», як правило, складають соціальні працівники або психологи. Фахівці з інших інституцій, зокрема такі як працівники сфери охорони здоров'я та захисту дітей, не працюють у «Барнахусі» на постійній основі, але долучаються до команди центру для роботи з випадками насильства над дітьми та/або для обговорення справ на координаційних зустрічах.

Міждисциплінарна та міжвідомча співпраця, яка реалізується шляхом спільного ведення та розгляду справ, дозволяє уникнути (повторної) травматизації, забезпечує результати в найкращих інтересах дитини. У «Барнахусі» проводяться мультидисциплінарні та міжвідомчі заходи, організовані «під одним дахом» у дружніх до дітей умовах.

Щоб дитині було легше розкривати значущу для кримінального процесу інформацію та не допустити її вторинної віктимізації, приміщення «Барнахусу» спроектовано так, щоб він забезпечував дружню до дітей обстановку. Отже, модель також має матеріально-естетичний аспект, оскільки робота відбувається в конкретному просторі «Барнахусу»³.

Структура діяльності всіх «Барнахусів» передбачає заходи в умовних «чотирьох кімнатах», вбудованих у мультидисциплінарне та міжвідомче середовище. Спеціалісти різних установ співпрацюють, щоб забезпечити ретельно збалансоване втручання, яке відповідає потребам кожної дитини.

3 / Johansson S., Stefansen K. Policy-making for the diffusion of social innovations: the case of the Barnahus model in the Nordic region and the broader European context // Innovation: The European Journal of Social Science Research, Volume 33, Issue 1 (2020). — URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13511610.2019.1598255>

Кімната 1. Захист дітей

«Барнахус» сприяє оцінці потреб у захисті та підтримує подальші заходи, яких вживають по відношенню до дитини-жертви, її братів і сестер у сім'ї.

Кімната 2. Кримінальне розслідування та судове провадження

Дитина допитується у спеціальній кімнаті відповідно до протоколу, заснованого на доказах по справі.

Запитання формуються членами мультидисциплінарної команди та узгоджуються з психологом до початку проведення слідчих дій на базі «Барнахусу». Під час проведення допиту запитання можливо ставити через психолога із використанням аудіоапаратури через навушник або планшета, адаптуючи запитання відповідно до віку, рівня розуміння та розвитку дитини.

В іншій кімнаті (для прослуховування) присутні члени мультидисциплінарної команди: представники суду, прокуратури, органів слідства, а також законний представник, захисник дитини, психолог та адвокат підозрюваного або обвинуваченого, за необхідності представник органів опіки та піклування, судово-медичний експерт та перекладач. При цьому члени мультидисциплінарної команди можуть бачити та чути все, що відбувається з дитиною: які запитання їй ставлять, які відповіді дає дитина на поставлені запитання. Але дитина не може бачити присутніх членів команди та почути їх. Допит фіксується на відео та використовується в суді під час основного провадження, якщо буде висунуто обвинувальний акт. Це дає змогу провести один допит, і дитина може не з'являтися в суд без гострої потреби.

Допит фіксується на відео та використовується в суді під час основного провадження, якщо буде висунуто обвинувальний акт

Кімната 3. Медичний огляд та лікування.

Медична експертиза, дружня до дітей, проводиться спеціалізованими та висококваліфікованими фахівцями як з метою судово-медичного розслідування, так і для забезпечення фізичного благополуччя та одужання дитини за допомогою відповідних засобів.

Кімната 4. Обстеження та лікування психічного здоров'я.

Всім дітям пропонується оцінка їхнього психічного здоров'я / психологічного стану та відповідна підтримка з боку спеціалізованого та висококваліфікованого персоналу, включаючи кризову підтримку, коротко-

та довгострокову психологічну й соціальну допомогу дитині та членам її сім'ї, що не є кривдниками дитини.

У 2015 році з метою просування моделі «Барнахус» по всій Європі була створена мережа PROMISE. Мережа отримує фінансування від Європейського Союзу та інших джерел і відіграє провідну роль у започаткованому в червні 2017 року Європейському русі «Барнахус»⁴, який є соціальним або моральним рухом, що колективно й нормативно задіяний у просуванні моделі «Барнахус» як інновації у сфері протидії насильству й жорсткому поводженню з дітьми. PROMISE розробила онлайн-платформу, яка складається з інформаційного бюлетеня, серії вебінарів та набору програмних документів. У цих документах викладено історію моделі «Барнахус», основні її елементи, надано поради, як можуть діяти зацікавлені сторони, щоб отримати підтримку у своїх країнах, а також наведено міжнародні конвенції й нормативні акти, які підтримують модель «Барнахус», зокрема стандарти якості «Барнахус»⁵.

Стандарти якості «Барнахусів» складаються з основних принципів, конкретних видів діяльності та інституційних механізмів, які забезпечують ефективні спільні дії, орієнтовані на дитину.

Основна мета стандартів якості «Барнахусів» — створити загальну операційну й організаційну систему, яка:

А

сприяє практиці, що запобігає повторній травматизації, забезпечуючи прийнятні для суду свідчення;

Б

гарантує, що практика відповідає правам дитини на захист, допомогу та дружнє до дитини правосуддя⁶.

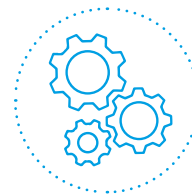
4 / Launching the European Barnahus Movement. — URL: <https://bit.ly/3a6n5i9>

5 / PROMISE Barnahus Network. — URL: <https://www.barnahus.eu/en/>

6 / Правовий аналіз роботи моделі «Барнахус» в Україні / О. Л. Халдорссон, Т. Бугаєць. — Рада Європи, 2021. — URL: <https://rm.coe.int/legal-analysis-ukr-web/1680a317f5>

Стандарт 1

Заснований на трьох ключових принципах, які визначають міждисциплінарну взаємодію у роботі за моделлю «Барнахус».

- 1.1 Принцип.**
Забезпечення того, щоб найкращі інтереси дитини були на першому місці в роботі та ухваленні рішень усіма суб'єктами.

Цей принцип тісно пов'язаний із реалізацією Конвенції ООН про права дитини загалом, включно із правом дітей на захист від жорстокого поводження. Стаття 3 Конвенції вимагає від учасників процесу повного розуміння того, як їхні дії вплинуть на дитину, у такий спосіб надаючи першочергового значення забезпеченню прав дитини.

Спільна робота мультидисциплінарної команди здатна якнайкраще забезпечити всебічну оцінку ситуації та сприяти дотриманню найкращих інтересів дитини протягом усього процесу. Скоординовані дії та заходи сприяють тому, що до уваги беруться індивідуальні характеристики дитини, такі як вік, стать, рівень зрілості, життєвий досвід, належність до меншин, наявність фізичних, сенсорних чи інтелектуальних порушень, а також соціальне та культурне середовище, у якому живуть діти.

Скоординовані дії та заходи сприяють тому, що до уваги беруться індивідуальні характеристики дитини

- 1.2 Принцип.**
Право дитини на вираження її поглядів та отримання інформації поважається та гарантується.

Право бути почутим та отримувати інформацію є фундаментальним аспектом багатопрофільного та міжвідомчого процесу. Систематичне прийняття до уваги поглядів дитини допоможе отримати більш глибоке розуміння її бажань та потреб і сприятиме як визначенню найкращих інтересів дитини, так і реалізації своєчасних та поетапних дій. Доступ до інформації є необхідною умовою для ефективної участі у процесі. Це також додасть сил дитині та допоможе їй тримати ситуацію під контролем.

Також діти можуть надати неоціненну допомогу, ділячись своїми враженнями, що допоможе зробити атмосферу сприятливою для дитини та відповідати її потребам, що є важливою умовою для ефективної участі у процесі.

1.3 Принцип.**Уникнення невинуватих затримок.**

Йдеться про впровадження необхідних заходів з метою запобігти невинуватим затримкам, що сприяє виконанню у встановлені терміни судово-медичного (криміналістичного) опитування й медичної експертизи, оцінці її потреб та наданню психосоціальної підтримки у відведений для цього час, а також отриманню дитиною своєчасної інформації.

Уникнення невинуватих затримок є фундаментальним принципом здійснення захисту дітей. Ефективна міждисциплінарна взаємодія також передбачає уникнення невинуватих затримок, щоб кожна установа мала змогу своєчасно виконувати свої функції. Це позитивно впливає на стан дитини і може поліпшити результати кримінального розслідування та судового процесу. Наприклад, усунення затримок між зверненням та проведенням судової експертизи полегшує дітям розповідь своєї історії та згадування деталей, отже, покращує якість та робить значущими показання. Це також знижує ризик того, що на дитину буде здійснено тиск, щоб він/вона відкликав/-ла свою заяву. Крім усього іншого, цей принцип сприяє проведенню раннього оцінювання потенційної потреби в захисті, не погіршуючи доказову цінність заяви дитини. У свою чергу це гарантує уникнення затримок у наданні дитині захисту від подальшого насильства. Своєчасний медичний огляд може допомогти виявити сліди фізичного насильства та зафіксувати отримані дані для подальшого лікування та судового розгляду. Можливо, результати медогляду дадуть підстави раніше розпочати надання дитині терапевтичних послуг.

**Своєчасний
медичний огляд
може допомогти
виявити сліди
фізичного
насильства та
зафіксувати
отримані дані
для подальшого
лікування та
судового розгляду**

Стандарт 2**Багатопробільне та міжвідомче співробітництво в «Барнахусі».**

Структурування взаємодії всіх суб'єктів із чітко визначеними ролями, мандатами, координаційними механізмами, заходами з контролю та оцінювання сприяє створенню ефективних мультидисциплінарних груп, взаємній повазі та спільній відповідальності.

Підтримка з боку співробітників «Барнахусу», призначених координувати операції та заходи міжвідомчої групи, може сприяти забезпеченню безперебійного процесу та наступності. Координатор може відігравати важливу роль у плануванні та дотриманні стандартного порядку та процедур.

Стандарт 3

Інклюзивна цільова група.

Цільова група «Барнахусу» включає всіх дітей, які є жертвами та/або свідками злочинів, пов'язаних із усіма формами насильства. Близькі родичі, які не є кривдниками, можуть розглядатися як вторинна цільова група.

Стандарт 4

Сприятливе для дітей середовище.

Місцезнаходження та організація приміщення мають вирішальне значення для забезпечення доступу до послуг для усіх дітей, а також для забезпечення недоторканності приватного життя та безпеки дитини. Безпечне, нейтральне і сприятливе для дітей середовище має важливе значення для зменшення тривоги та запобігання (повторному) травмуванню. Більш сприятлива для дітей обстановка дозволяє дітям розкривати інформацію, яка має важливе значення для гарантування їм безпеки та захисту, визначення потреби у фізичному та психічному відновленні та забезпечення успішного кримінального розслідування та судового процесу.

Приміщення «Барнахусів» розташовані переважно в окремій будівлі у знайомому дітям середовищі (наприклад, у їхньому житловому районі) або у стратегічному місці (приміром, поблизу лікарні). До приміщень можна дістатися громадським транспортом. Приміщення доступні в тому числі для дітей із особливими потребами.

Меблі та матеріали виготовлені з урахуванням віку дітей, особливо у кімнатах очікування. Приміщення фізично безпечні для дітей різного віку та на різних етапах розвитку, в тому числі для дітей із особливими потребами. Для забезпечення конфіденційності доступні окремі, звукоізовані зони.

«Барнахус» облаштований у такий спосіб, щоб унеможливити контакти між жертвою та ймовірним злочинцем. «Барнахус» забезпечує пряме спостереження за співбесідою з дитиною з боку мультидисциплінарної команди, яка перебуває в іншій кімнаті.

**Безпечне,
нейтральне
і сприятливе для
дітей середовище
має важливе
значення для
зменшення тривоги
та запобігання
(повторному)
травмуванню**

СТАНДАРТ 5

Міжвідомчий розгляд справ.

Міжвідомче планування розгляду справ важливе для забезпечення багатопрофільної, скоординованої, ефективної та належної участі міжвідомчої групи та відповідних суб'єктів. Це дозволяє команді збирати інформацію та обмінюватися нею максимально ефективно відповідно до вимог законодавства та у найкращих інтересах дитини. Належна підтримка жертв / свідків злочинів та подальше їх ведення призначеним фахівцем протягом усього процесу допоможуть уникнути нервозності дитини, зменшити травмування її і членів сім'ї, які не є кривдниками. Крім того, це сприяє розгляду справи у найкращих інтересах дитини та досягненню найкращого результату для дитини в майбутньому. Близькі члени сім'ї, які не є кривдниками, можуть потребувати рекомендацій та підтримки для посилення їхньої спроможності надавати допомогу дитині, а також для розуміння юридичного процесу, прав дитини та наявних послуг.

СТАНДАРТ 6

Судово-медична співбесіда.

Співбесіди проводяться відповідно до науково обґрунтованої практики та протоколів, які забезпечують якість та кількість отриманих доказів. Головна мета — уникнути (повторного) травмування дитини та спонукати її розповісти без примусу про обставини, дотримуючись при цьому правил отримання доказів та права на захист.

Співбесіди проводять спеціально підготовлені співробітники, які проходять регулярне навчання зі здійснення таких дій.

Співбесіди відбуваються у приміщенні «Барнахусу». Під час співбесід ведеться аудіо- та звукозапис, щоб уникнути повторних співбесід із різними фахівцями, яким необхідний доступ до конфіденційної інформації дитини.

Безпосередньо з дитиною співбесіду проводить один спеціаліст. Члени мультидисциплінарної команди можуть спостерігати за проведенням співбесіди, перебуваючи в суміжній кімнаті, або в запису. Існує система взаємодії між співробітником, який проводить співбесіду, та спостерігачами, яка дозволяє ставити дитині запитання через співробітника, з яким дитина розмовляє.

Вжиті організаційні заходи дають стороні захисту змогу ставити запитання дитині-жертві чи дитині-свідку через співробітника, який проводить співбесіду. Якщо в обвинуваченого є законне право на ознайомлення зі свідченнями дитини, це робиться за допомогою аудіовізуальної передачі, щоб уникнути можливого контакту між обвинуваченим та дитиною.

Співбесіди адаптовані з врахуванням віку дитини, рівня її розвитку та культурних особливостей, а також специфічних потреб, зокрема необхідності перекладу. Адаптація може передбачати обмеження тривалості співбесіди, перерви та проведення співбесіди протягом кількох сеансів. Кількість співбесід обмежена мінімальною необхідною для кримінального розслідування. Якщо є потреба в кількох співбесідах, то їх проводить один і той самий співробітник.

Дослідження показали, що численні співбесіди можуть бути дуже важкими для дитини та призвести до (повторного) травмування. Таке (повторне) травмування може завдати дитині ще більшої шкоди, ніж саме насильство. Тому слід вжити особливих заходів для того, щоб у дітей була можливість давати показання в емоційно та фізично безпечному, дружньому до неї середовищі, яке запобігає (повторному) травмуванню та забезпечує успішне кримінальне розслідування та судовий процес.

Дослідження також показали, що повторні співбесіди, проведені людьми, які не пройшли спеціальної підготовки та навчання, з великою ймовірністю призведуть до спотворення розповіді дитини про події, що відбулися. Адже запитання можуть містити натяк на «правильну» відповідь, що негативно вплине на кримінальне розслідування.

СТАНДАРТ 7

Медична експертиза.

Судово-медичне опитування й медична експертиза зазвичай проводяться у приміщенні «Барнахусу» спеціалізованими співробітниками.

Медичне лікування проводиться на території «Барнахусу» (за винятком термінових або складних випадків, які вимагають спеціального втручання у лікарні, амбулаторно чи у стаціонарі).

Медичний огляд проводять спеціалісти, навчені розпізнавати ознаки фізичного, сексуального та емоційного насильства, а також недогляду.

Співбесіди адаптовані з врахуванням віку дитини, рівня її розвитку та культурних особливостей, а також специфічних потреб, зокрема необхідності перекладу

Медичний персонал може бути присутній на нарадах із розгляду випадку та планування відповідно до встановленого порядку.

Діти та близькі члени сім'ї, які не є кривдниками, належно інформуються про наявні та необхідні методи лікування та можуть впливати на строки, місце та порядок здійснення заходів.

У дитини водночас можуть бути численні ознаки жорстокого поводження та недогляду, деякі з яких можуть бути не виявлені без медичного огляду. Отже, медичне обстеження кожної дитини підвищує точність діагностики в кожному конкретному випадку.

СТАНДАРТ 8

Терапія (надання комплексної соціальної, психологічної, равової, медичної допомоги).

Ефективна допомога дитині та за потреби близьким членам сім'ї, які не є кривдниками, здатна звести до мінімуму негативні соціальні й емоційні наслідки травми. Запобігання невинуватим затримкам має найважливіше значення для забезпечення ефективного лікування, тому дітям і близьким членам сім'ї, які не є кривдниками, слід якнайшвидше надати відповідну допомогу.

СТАНДАРТ 9

Розбудова потенціалу.

Спеціально підготовлені та кваліфіковані працівники є однією з ключових ланок у межах різних стандартів. Для забезпечення роботи кваліфікованого персоналу та високого рівня послуг, що надаються, важливе значення має навчання фахівців, задіяних у «Барнахусі». Спільна підготовка персоналу може сприяти зміцненню міждисциплінарної та міжвідомчої взаємодії, наприклад, шляхом формування загального розуміння та консенсусу, а також більш глибокого розуміння функцій та обов'язків відповідних установ. Щоб гарантувати професійну поведінку та захистити персонал від вигорання, вкрай важливо, щоб співробітники мали доступ як до індивідуальної, так і до групової терапії, супервізії, наставництва та колегіальної оцінки на регулярній основі.

СТАНДАРТ 10

Профілактичні заходи — обмін інформацією, підвищення обізнаності та формування зовнішньої компетентності.

Роз'яснювальна робота, що включає обмін інформацією, даними статистики щодо насильницьких дій проти дітей, забезпечення інформацією щодо належного запобігання та реагування, є важливим елементом діяльності «Барнахусу». Підвищення обізнаності та нарощування знань забезпечують суспільну обізнаність та підтримку, підвищують рівень компетенції фахівців та збільшують підтримку міждисциплінарних та міжвідомчих дій з боку осіб, які ухвалюють рішення, та законотворців. Співробітництво із засобами масової інформації є важливим інструментом інформування широкої аудиторії. У взаємодії із засобами масової інформації повинні бути вжиті належні запобіжні заходи для захисту особистих даних та інтересів дитини.

З повним текстом стандартів якості «Барнахусів» можна ознайомитися на онлайн-платформі PROMISE. Наразі там доступний текст 20 мовами⁷.

ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «БАРНАХУС» В УКРАЇНІ

Втілення моделі «Барнахус» і процедури, яка в ній використовується, відповідає міжнародним стандартам.

Так, відповідно до Конвенції ООН про права дитини в Україні кожній дитині гарантовано право на свободу, особисту недоторканність і захист, зокрема від усіх видів насильства, образи, недбалого та жорстокого поводження з нею, експлуатації, сексуальних зловживань, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Конвенція зобов'язує вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних та освітніх заходів, спрямованих на захист дітей від усіх форм насильства.

У сфері правосуддя, дружнього до дитини, Україна перебуває на шляху імплементації у власнезаконодавство положення Лансаротської конвенції та Керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи (далі — КМРЄ) щодо правосуддя, дружнього до дітей.

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, або Лансаротська конвенція (ратифікована Законом України [№4988-VI від 20.06.2012](#) із заявами), закріплює необхідність здійснення кримінального провадження в найкращих інтересах дітей та з повагою до правдитини.

Зокрема, стаття 35 Конвенції передбачає, що кожна держава має вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення:

- проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам;
- проведення опитувань дитини за потреби у спеціально обладнаному та належному для цих цілей приміщенні;
- проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цього;
- проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та там, де це доцільно;
- якомога меншої кількості опитувань (стільки, скільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження);
- можливості супроводу дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама обирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше⁸.

Державними органами в Україні, на які покладені повноваження згідно з п. 3 статті 38 Конвенції, є Міністерство юстиції (на стадії судового розгляду або виконання вироку) і Офіс Генерального прокурора (на стадії досудового розслідування)⁹.

8 / Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: офіційний переклад. — URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#n2

9 / Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» №4988-VI від 20.06.2012. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17#n2>

Керівні принципи КМРЄ щодо правосуддя, дружнього до дітей.

У підрозділі «Свідчення та заяви дітей» сказано, що опитування дітей із метою отримання інформації та доказів у справі має проводитися спеціально навченим фахівцем¹⁰.

Отже, **міжнародні стандарти чітко орієнтують на втілення принципів і підходів, які закладено в моделі «Барнахус»**, що є актуальним для України.

І хоча норми чинного українського законодавства поки прямо не передбачають створення «Барнахусів», однак під час обговорення за участі якнайширшого кола зацікавлених осіб на національному рівні щодо діяльності за цією моделлю жодних заперечень не було. Тим більше що перші кроки до нормативного закріплення моделі «Барнахус» уже зроблено.

У вересні 2020 року відбулася знакова подія — Президент України підписав Указ №398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», у якому, зокрема, перед Кабінетом Міністрів України поставлено завдання забезпечити розроблення та внести в шестимісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроекти, спрямовані на забезпечення додаткових процесуальних гарантій неповнолітнім особам при проведенні їх допиту, опитування під час кримінального провадження, що базуються на найкращих міжнародних практиках, зокрема на моделі «Барнахус».

У поданому Кабінетом Міністрів України **проекті Закону України «Про юстицію, дружню до дитини»** передбачено:

- У пункті 7 частини 1 статті 1 міститься таке визначення поняття «спеціальна методика опитування / допиту дитини»: спосіб опитування / допиту дитини, яка постраждала або стала свідком кримінального правопорушення, дитини у конфлікті із законом фахівцями юстиції щодо дітей у дружньому до дитини середовищі та умовах, які мінімізують та не допускають повторної віктимізації дитини, з урахуванням її індивідуальних психологічних та психофізіологічних характеристик, із відеофіксацією або у режимі

Міжнародні стандарти чітко орієнтують на втілення принципів і підходів, які закладено в моделі «Барнахус»

10 / Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. — URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>

відеоконференції без безпосереднього контакту дитини з підозрюваним чи обвинуваченим («Зелена кімната», «Барнахус» тощо).

- У статті 26 «Захист прав та інтересів дитини, яка є потерпілою або свідком» закріплено, що:
 1. Захист прав та інтересів дитини, яка є потерпілою або свідком у кримінальному провадженні або у справі про адміністративне правопорушення, полягає в наданні залежно від викликаних правопорушенням потреб медичних послуг, психологічної підтримки, а також соціальної та правничої допомоги до початку, під час і після завершення досудового розслідування та судового провадження.
 2. Під час досудового розслідування або судового провадження опитування або допит дитини, яка потерпіла від кримінального правопорушення або стала свідком кримінального правопорушення, проводиться за допомогою спеціальної методики опитування / допиту дитини.
 3. Суб'єкти юстиції щодо дітей зобов'язані визначати викликані правопорушенням потреби дитини з метою надання їй та її законному представнику відповідної інформації, захисту та підтримки¹¹.

11 / Проект Закону про юстицію, дружню до дитини (реєстр. № 5617 від 4 червня 2021 року). — URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137

19 жовтня 2021 року вказаний законопроект було включено до порядку денного шостої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання.

Модель «Барнахус» в Україні впроваджується за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх.

Зокрема, у липні 2020 року на базі Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх створено робочу групу з впровадження моделі «Барнахус» в Україні, що започаткувало реалізацію проекту впровадження такої моделі в окремих регіонах України. 20 липня 2020 року було проведене установче засідання утвореної робочої групи з впровадження моделі «Барнахус» в окремих регіонах України в межах чинного законодавства та визначено, зокрема, такі її завдання: вивчення досвіду та розроблення на його основі змін до законодавства та підзаконних актів, проведення роботи над розробкою порядку взаємодії органів та положення про такий орган та інші. До складу робочої групи увійшли представники Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я, Офісу Генерального прокурора, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Координаційного центру з надання правової допомоги, Верховного Суду, Національної поліції України, міжнародних організацій та громадських об'єднань тощо.

За ініціативи зацікавлених сторін та з метою консолідації зусиль, спрямованих на визначення спільного бачення щодо впровадження практик захисту прав дітей, що зазнали жорстокого поводження і є потерпілими або свідками кримінального правопорушення, а також для

підтримки та реалізації проекту та подальшого поширення моделі «Барнахус» в Україні визначено за доцільне укласти **Меморандум про взаєморозуміння** як основу для подальшого розвитку співробітництва.

Відповідний багатосторонній Меморандум підписаний усіма залученими зацікавленими сторонами, серед яких: Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента України з прав дитини, Верховний Суд, Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Національна поліція України, Координаційний центр з надання правової допомоги та Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

На засіданнях робочої групи із впровадження моделі «Барнахус» в Україні до старту проекту здійснено огляд та аналіз чинної української правової бази щодо впровадження моделі «Барнахус» як пілотного проекту та можливості практичної організації «Барнахусів» в Україні. До обговорення було залучено національних та міжнародних експертів, практикуючих суддів, прокурорів, представників поліції та адвокатської спільноти.

І хоча норми чинного законодавства прямо не передбачають існування відповідних «Барнахусів», щодо можливості діяльності таких центрів в умовах сучасної національної законодавчої бази не заперечувала жодна із зацікавлених сторін.

Так, основними законодавчими засадами для впровадження моделі «Барнахус» в Україні є:

- Закон України «Про охорону дитинства», у якому міститься визначення понять «дитина», «право дитини на життя, охорону здоров'я, соціальний захист, розвиток та сім'ю», передбачено основні напрями державної політики у сфері захисту прав дітей, які базуються на найкращих інтересах дитини;
- Кримінальний кодекс України (в частині злочинів, скоєних проти дітей);
- Кримінальний процесуальний кодекс України, яким передбачено процедуру участі дітей, потерпілих від злочинів чи свідків злочинів, у кримінальних провадженнях на всіх етапах досудового та судового розслідувань, фіксації й оцінювання свідчень дітей, порядок проведення допиту, забезпечення прав та інтересів дітей;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)», у якому йдеться про необхідність створення спеціалізованих служб підтримки потерпілих, щоб сприяти опитуванню дітей, які стали жертвами або свідками сексуального насильства;
- інші закони та підзаконні нормативно-правові акти національного законодавства.

Проте під час обговорення перспектив упровадження проекту у фахівців, залучених до впровадження моделі «Барнахус» в Україні, виникла ціла низка сумнівів і побоювань. На огляді найбільш поширених із них зупинимося нижче.

Можливість створення мультидисциплінарної команди та співпраці в ній.

Важливим у моделі «Барнахус», яка пропонується для впровадження в Україні, є комплексний міждисциплінарний підхід до дотримання гарантій із захисту прав та інтересів дітей, які постраждали від кримінальних правопорушень або стали їх свідками, забезпечення належного реагування на випадки насильства та надання допомоги постраждалим дітям. Разом із тим важливим є те, що діяльність мультидисциплінарної команди в такій моделі ґрунтується на нормах чинного законодавства, складовою частиною якого є міжнародні стандарти у сфері правосуддя, дружнього до дитини, які спрямовані на реалізацію принципу забезпечення якнайкращих інтересів дитини.

Слід зауважити, що створення мультидисциплінарних команд в Україні саме по собі не є новелою українського законодавства. Так, зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2021р. №585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» затверджено Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження (далі — Порядок). У Порядку суб'єктами виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, є органи державної влади, місцевого самоврядування, заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, інші заклади та установи, а також представники Національної поліції України, ДСНС, прокуратури, органів з питань пробації, інші загальні та спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства й насильства за ознакою статі, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» в межах своїх повноважень. Для організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, вказаним Порядком передбачено створення міждисциплінарних команд із числа названих вище суб'єктів для забезпечення допомоги кожній конкретній дитині, яка перебуває у складних життєвих обставинах.

Крім того, у вже згадуваному нами проекті Закону України «Про юстицію, дружню до дитини», передбачено створення міждисциплінарних команд із питань соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, як одну з організаційних форм взаємодії суб'єктів юстиції щодо дітей. До повноважень зазначених мультидисциплінарних команд серед іншого відноситься розроблення та рекомендування для застосування уповноваженими суб'єктами юстиції щодо дітей заходів із захисту прав та інтересів дітей, потерпілих та свідків (стаття 7).

**Діяльність
мультидисциплінарної
команди в такій
моделі ґрунтується
на нормах чинного
законодавства**

До складу цих команд на постійній основі входять представники служби у справах дітей, уповноваженого підрозділу територіального органу Національної поліції України, центру соціальних служб, центру надання соціальних послуг. У разі потреби до складу мультидисциплінарної команди з питань соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та до її засідань із окремих питань можуть залучатися представники центрів із надання безоплатної правової допомоги, закладів освіти та/або органів управління у сфері освіти, закладів охорони здоров'я та соціального захисту населення, громадських об'єднань, благодійних організацій, волонтери, науковці тощо. Координація роботи мультидисциплінарної команди з питань соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснюється службою у справах дітей¹².

Участь і роль психолога у кримінальному провадженні, зокрема в допиті дитини в «Барнахусі».

Головні побоювання впровадження моделі «Барнахус» стосуються «визнання процедури опитування дитини» такою, яка тягне за собою недопустимість доказів» (показань тощо).

Учасники засідань робочої групи наголошували на питанні участі психолога як учасника кримінального провадження, який не наділений повноваженнями транслювати запитання слідчого до дитини в розумінні Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України).

Проте на противагу цьому твердженню наведемо обґрунтування, які свідчать на користь впровадження моделі.

Міжнародні стандарти захисту прав та інтересів дітей наголошують, що правосуддя завжди має бути доброзичливим до дитини, незалежно від того, хто вона і що вчинила. Зокрема, кожній дитині має бути надана підтримка та професійна допомога, коли вона стикається із системою правосуддя.

Міжнародні стандарти захисту прав та інтересів дітей наголошують, що правосуддя завжди має бути доброзичливим до дитини, незалежно від того, хто вона і що вчинила

12 / Проєкт Закону про юстицію, дружню до дитини (реєстр. №5617 від 4 червня 2021 року). — URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137

«За повної поваги до права дитини на приватне та сімейне життя слід заохочувати тісну співпрацю між різними фахівцями для отримання повного розуміння дитини, а також оцінки його/її правового, психологічного, соціального, емоційного, фізичного та пізнавального стану. Повинні бути створені загальні рамки оцінки для професіоналів, які працюють з дітьми (наприклад, юристів, психологів, лікарів, поліцейських, співробітників імміграційних органів, соціальних працівників та посередників) під час розглядів заходів, які стосуються або впливають на дітей, для забезпечення необхідної підтримки тих, хто приймає рішення, дозволяючи їм найкращим чином служити інтересам дітей в даному випадку»

Пункти 16 та 17 Керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей.

Відповідно до пунктів 25, 19 частини першої статті 3 КПК України учасниками кримінального провадження є сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, у тому числі викривач, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник. Сторони кримінального провадження з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, встановлених цим Кодексом. Сторони кримінального провадження з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Участь педагога, психолога та за потреби лікаря покликана забезпечити, щоб діти під час кримінальних проваджень, а особливо під час надання ними свідчень та заяв, почувалися у безпеці та мали необхідну підтримку. Так само участь зазначених фахівців у кримінальних провадженнях за участю дитини є необхідною та важливою підтримкою для поліцейських, суддів, адвокатів та прокурорів, які не володіють спеціальними знаннями у галузі дитячої психології або медицини (у випадках, де це необхідно), під час здійснення оцінювання показів дитини, визначення найкращих інтересів дитини та можливих шкідливих наслідків для неї під час ухвалення рішень, що прямо або опосередковано стосуються благополуччя дитини зараз або у майбутньому.

Багатопрофільний підхід та залучення психологів або педагогів та лікарів до участі у кримінальних провадженнях за участю дітей є однозначно доцільними.

Слід окремо наголосити на особливій ролі психолога під час проведення процесуальних дій за участю дитини. Звісно, найголовнішими його завданнями у разі залучення до безпосереднього проведення слідчої (розшукової) дії за участю дитини є адаптація процесуальної дії до дитини, зокрема її вікових та психологічних особливостей, рівня зрілості, спеціальних потреб, інвалідності чи особливостей мовлення, поведінки, ставлення до події злочину та інших факторів. Застосувавши ті чи ті методики й психологічні прийоми, психолог допомагає отримати від дитини повну й достовірну інформацію щодо визначених сторонами обвинувачення й захисту (за наявності) та іншими учасниками цієї слідчої (розшукової) дії обставин, які підлягають з'ясуванню, необхідних деталей, конкретних запитань.

Але не тільки в цьому полягає роль психолога. Так, він встановлює психологічний контакт із дитиною, оцінює її психологічний стан та можливість проведення з дитиною процесуальних дій. А також допомагає дитині психологічно підготуватися до участі у слідчій (розшуковій) дії, яка сама по собі є стресогенною. Крім того, психолог у доступній для дитини формі роз'яснює її процесуальні права та обов'язки.

Позитивною може бути практика, коли психолог за результатами спілкування з дитиною складає свій висновок, у якому зазначає, чи говорить дитина правду, чи, можливо, її свідчення є проявом фантазії або наслідком навіювання з боку сторонніх осіб. Безумовно, на деякі запитання додатково дадуть відповіді призначені судові експертизи, але варто мати на увазі, що їх проведення та підготовка відповідних висновків, як правило, потребує часу.

Суттєвим із правової точки зору питанням, яке належить до компетенції психолога, є оцінка наслідків психологічної травми дитини — постраждалої або свідка фізичного, психологічного чи сексуального насильства. Відповідно, він може допомогти визначити, чи відповідатиме найкращим інтересам дитини її участь у наступних слідчих (розшукових) діях та у судових засіданнях; запропонує свої рекомендації щодо подальшої роботи з дитиною у разі такої потреби.

На користь залучення психолога, а не педагога, до процесу проведення процесуальних дій за участю дитини говорить й те, що педагог у зв'язку із відсутністю в нього спеціальних знань, навичок та відповідної практики не здатний впоратися з порушеними вище проблемами.

Багатопрофільний підхід та залучення психологів або педагогів та лікарів до участі у кримінальних провадженнях за участю дітей є однозначно доцільними

Можливість залучення психолога до проведення допиту дитини та участі в інших процесуальних діях передбачена, зокрема, положеннями таких норм КПК України:

«При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності — лікаря».

Ч. 1 ст. 227 КПК України.

«Допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності — лікаря».

Ч. 1 ст. 226 КПК України.

«Допит малолітнього свідка і, за розсудом суду, неповнолітнього свідка проводиться в присутності законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності — лікаря».

Ч. 1 ст. 354 КПК України.

«До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право ставити запитання неповнолітньому підозрюваному чи обвинуваченому. Слідчий, дізнавач, прокурор вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу».

Ч. 2 ст. 491 КПК України.

«При пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти»¹³.

Ч. 8 ст. 228 КПК України.

Застосування підходів до проведення процесуальних дій за участі дітей — постраждалих та свідків насильства, які характерні для роботи в межах моделі «Барнахус», підтримується як практикою Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), так і вітчизняною судовою практикою.

Так, ЄСПЛ у рішенні **С.Н. проти Швеції** (заява 34209/96) зазначив, що допустимість доказів насамперед регулюється нормами національного законодавства. Встановлюючи порушення ст. 6, ЄСПЛ має з'ясувати, чи кримінальне провадження у цілому, в тому числі спосіб збирання доказів, були справедливими, що включає в себе те, що сторона захисту має отримати доступ до всіх доказів із метою надання своїх аргументів на кожен із них (п. 44). Як зазначив ЄСПЛ, використання як доказів заяв потерпілих від злочинів на етапі досудового розслідування саме по собі не суперечить п.п. 1 та 3 (d) ст. 6 ЄКПЛ за умови дотримання прав захисту. У вказаному рішенні ЄСПЛ зазначив, що **сторона захисту має право скористатися своїм правом**

13 / Кримінальний процесуальний кодекс України. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

поставити дитині запитання, однак це може бути здійснено у непрямий спосіб (п. 44), що не порушує права на захист.

Справи сексуального насильства над дитиною часто розуміють як випробування для потерпілого, зокрема коли останній мимоволі стикається з обвинуваченим. Під час оцінювання питання про те, чи в такому розгляді обвинувачений отримав справедливий судовий розгляд, необхідно враховувати права на повагу приватного життя потерпілої дитини. ЄСПЛ визнав, що у кримінальних справах щодо сексуального насильства можуть бути вжиті деякі заходи з метою захисту потерпілого за умови, що такі заходи можуть бути узгоджені з адекватною й ефективною реалізацією права на захист (п. 47). Так само ЄСПЛ зазначив, що **допит дітей під час досудового розслідування повинен відповідати високим стандартам щодо процедури та змісту** (п. 53). Тому, **щоб уникнути негативних наслідків для дитини, можуть бути залучені психологи зі спеціальною підготовкою та знаннями**¹⁴.

Про **відсутність порушень прав засудженого при проведенні допиту дитини-потерпілої в порядку статті 225 КПК України** йдеться в ухвалі Верховного Суду від 23.09.2019 року по справі №346/164/18 (провадження №51-3561ск19). Так, у ній зазначено, що відповідно до ч. 4 ст. 95 КПК України суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України.

Зокрема, суд апеляційної інстанції не вбачав підстав вважати недостовірними показання потерпілого, отримані згідно зі ст. 225 КПК України, оскільки з протоколу допиту неповнолітнього потерпілого в судовому засіданні убачається, що допит проведено слідчим суддею за участю законного представника потерпілого, засудженого та його захисника, у присутності яких потерпілому були поставлені запитання щодо подій, які стосуються цього кримінального провадження.

На допиті потерпілого засуджений мав можливість ставити йому запитання, чого він не заперечував під час апеляційного розгляду. Захисник також брав активну участь у допиті потерпілого і ставив запитання, пов'язані з обставинами справи, які мають значення в цьому кримінальному провадженні.

¹⁴ / Європейський суд з прав людини (Перша секція), рішення від 2 липня 2002 року, С.Н. проти Швеції, №34209/96, п. 47

З таким висновком суду погоджується і колегія суддів Касаційного кримінального суду¹⁵.

Так само не порушує права засудженого проведення допиту дитини-потерпілої в режимі відеоконференції (постанова Верховного Суду від 6.03.2018 року по справі №686/12914/16-к (провадження №51-173 км 18)). Зокрема, у вказаній постанові зазначено таке:

«Також частинами 1, 4 ст. 354 КПК визначено, що допит малолітнього свідка, і за розсудом суду, неповнолітнього свідка проводиться в присутності законного представника, педагога чи психолога, а у випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту прав малолітнього чи неповнолітнього свідка, за ухвалою суду він може бути допитаний поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції (дистанційне судове провадження). Отже, судом першої інстанції дотримано згадані законодавчі приписи, оскільки допит малолітнього потерпілого проводився в режимі відеоконференції з іншого приміщення, в присутності його законних представників та психолога, де остання не виступала спеціалістом у розумінні ст. 71 КПК.

Ч. 1, 4 ст. 354 КПК України.

Крім того, як встановив суд апеляційної інстанції, допит малолітнього потерпілого з урахуванням його психологічного стану внаслідок вчиненого щодо нього злочину, та присутності при допиті незнайомих йому осіб проведений з дотриманням вимог ч. 10 ст. 352 КПК. З таким висновком суду погоджується і Верховний Суд»¹⁶.

Ч. 10 ст. 352 КПК України.

Наразі Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх схвалила Порядок реалізації пілотного проєкту щодо захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства та Положення про Центр захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»). Вказані документи були розроблені залученими експертами у співпраці з членами робочої групи з впровадженню моделі «Барнахус» в Україні та рекомендовані до використання під час впровадження такої моделі в регіонах.

¹⁵ / Ухвала Верховного Суду від 23.09.2019 року по справі №346/164/18 (провадження №51-3561ск19). — URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84481869>

¹⁶ / Постанова Верховного Суду від 6.03.2018 року по справі №686/12914/16-к (провадження №51-173 км 18). — URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73219595>

За підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та у співпраці з місцевими органами влади модель «Барнахус» станом на лютий 2022 року уже впроваджується у Вінницькій області та місті Миколаєві.

З цією метою місцеві органи влади створили робочі групи з питань захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»). До їх складу увійшли представники місцевих органів влади, прокуратури, поліції, служб у справах дітей, системи безоплатної правової допомоги, надавачів соціальних послуг, охорони здоров'я та інших зацікавлених сторін із числа закладів і установ. Розроблено й затверджено положення про робочі групи. Члени робочих груп і залучені спеціалісти проходять відповідне навчання з напрацювання механізмів реалізації проекту щодо захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»), метою яких є підвищення та розвиток компетенцій учасників, напрацювання механізмів міжсекторальної взаємодії та забезпечення надання комплексної підтримки у процесі правосуддя дитині, яка постраждала та/або стала свідком насильства, формування навичок проведення опитування, дружнього до дитини, побудови комунікації та опитування дитини, яка постраждала та/або стала свідком насильства, ознайомлення з роботою моделі «Барнахус» в Україні та світі.

ПОРЯДОК

реалізації пілотного проєкту щодо захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»)

- ① Цей Порядок встановлює механізм координації міжвідомчої співпраці в реалізації пілотного проєкту щодо забезпечення якнайкращих інтересів дітей – потерпілих та свідків у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством (модель «Барнахус»), (далі – пілотний проєкт), який впроваджується Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх.

Для забезпечення реалізації пілотного проєкту при Міжвідомчій координаційній раді з питань правосуддя щодо неповнолітніх утворено робочу групу за участю зацікавлених сторін.

- ② У цьому Порядку терміни вживаються у таких значеннях:

і Допит за участю психолога

Допит дитини–потерпілої або дитини – свідка у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством, що з метою мінімізації ризиків її повторного психологічного травмування проводиться під час досудового розслідування кримінального провадження уповноваженою особою відповідно до Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) із залученням психолога у якості посередника в «Центрі (відділі, відділенні, секторі, дільниці тощо) захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»)» (далі – Центр).

і Дружнє до дитини середовище

Це безпечний, турботливий простір, де процесуальні дії за участі дітей – потерпілих та дітей – свідків проводяться з урахуванням їх індивідуально-психологічних і психофізіологічних властивостей в обстановці, яка не залякує та є чутливою до дитини та в умовах, які мінімізують і не допускають повторної віктимізації дитини.

- і Співкоординатор міждисциплінарної команди** в частині забезпечення дружнього до дитини середовища під час проведення процесуальних дій та можливості отримання дитиною комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги

Директор Центру / керівник (завідувач) структурного підрозділу, який, у межах пілотного проєкту, забезпечує виконання Центром покладених на нього завдань (далі – співкоординатор в частині забезпечення дружнього середовища; директор Центру / керівник (завідувач) структурного підрозділу).

і Співкоординатор міждисциплінарної команди в частині проведення процесуальних дій

Слідчий/ дізнавач, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, пов'язаного з насильством щодо дитини або свідком якого є дитина (далі – співкоординатор в частині проведення процесуальних дій; слідчий, дізнавач).

і Міждисциплінарна команда

Спеціалісти, за участю яких може проводитися допит дитини та інші слідчі (розшукові) дії за участі дитини у Центрі (або дистанційно за допомогою аудіо та/чи відеозв'язку) у межах пілотного проєкту. Команда включає прокурора, слідчого/ дізнавача, адвоката – представника дитини, психолога. До команди можуть входити судово-медичний / судово-психологічний експерт, перекладач, представник служби у справах дітей та інші спеціалісти відповідно до вимог КПК.

і Психолог

Це співробітник Центру, який бере участь у процесуальній дії відповідно до вимог КПК і покликаний забезпечити її проведення з урахуванням вікових та інших особливостей дитини, а також обставин правопорушення.

і Центр (відділ, відділення, сектор, дільниця тощо) захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»)

Це міждисциплінарний спеціалізований заклад, що створюється для проведення процесуальних дій з урахуванням відповідних положень КПК в дружньому до дитини середовищі та в умовах, які мінімізують наслідки її травматизації, а також надання комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної інших видів допомоги і послуг дітям – потерпілим та свідкам у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством.

- ③ Пілотний проєкт має на меті захист прав дітей, які є потерпілими чи свідками в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством, і передбачає скоординовану взаємодію членів міждисциплінарної команди з метою проведення процесуальних дій відповідно до положень КПК в середовищі дружньому до дитини та в умовах, які мінімізують наслідки її травматизації й сприяють організації надання таким дітям комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної інших видів допомоги.
- ④ У випадку внесення до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне правопорушення, пов'язане із насильством щодо дитини або якщо було встановлено, що свідком такого кримінального правопорушення є дитина, слідчий/ дізнавач визначає, які першочергові процесуальні дії необхідно провести на базі Центру й невідкладно виносить постанову про створення і скликання міждисциплінарної команди та доправлення дитини до Центру для проведення процесуальних дій. Копія такої постанови направляється співкоординатору в частині забезпечення дружнього середовища, прокурору, службі у справах дітей.
- ⑤ Протягом доби з дня винесення постанови слідчий/ прокурор/ дізнавач має скликати членів міждисциплінарної команди, присутність яких необхідна для проведення конкретних процесуальних дій, в якості співкоординатора в частині проведення процесуальних дій проводить обговорення завдань процесуальних дій за

участі дитини (шляхом робочої зустрічі або в режимі відеоконференції). В залежності від випадку, слідчий/дізнавач самостійно здійснює оцінку щодо того, які саме спеціалісти мають увійти до складу міждисциплінарної команди для проведення першочергових процесуальних дій.

Результати обговорення завдань процесуальних дій за участі дитини фіксуються у Плані проведення процесуальних дій за участю дитини, який доводиться до відома усіх учасників міждисциплінарної команди.

Слідчий/дізнавач роз'яснює дитині та її законному представникові право дитини на отримання безоплатної вторинної правової допомоги. У випадку, якщо законний представник відмовився звертатися до безоплатної вторинної правової допомоги, слідчий/дізнавач інформує про це прокурора та службу у справах дітей.

Інформація про необхідність проведення процесуальних дій відповідно до положень КПК в середовищі дружньому до дитини (або умовах найменшої травматизації дитини) передається співкоординатору в частині забезпечення дружнього середовища, який має вжити заходів по підготовці до зустрічі дитини.

- ⑥ Слідчий/ дізнавач, відповідно до ст. 40, 40-1, 225 та 232 КПК, без необґрунтованих затримок направляє клопотання про проведення допиту дитини-потерпілого чи дитини-свідка під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчому судді, який має розглянути клопотання слідчого/ дізнавача у найкоротший строк. У клопотанні, поданому до суду слідчим/ дізнавачем зазначається, що допит буде проведено із залученням спеціаліста – психолога.
- ⑦ В ухвалі про проведення допиту потерпілого, свідка під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчий суддя зазначає про здійснення допиту в режимі відеоконференції. Копія ухвали невідкладно надсилається слідчому/ дізнавачу, та процесуальному керівнику, які забезпечують проведення допиту.
- ⑧ У випадку, якщо слідчий суддя відмовив в задоволенні клопотання слідчого/дізнавача про допит потерпілого, свідка під час досудового розслідування в судовому засіданні, або у виняткових випадках – з метою оперативності, слідчий/ дізнавач забезпечує проведення допиту дитини у порядку, передбаченому ст. 226 КПК із фіксацією слідчої дії технічними засобами відеозапису або приймає рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 232 КПК. Невідкладно про прийняте слідчим/ дізнавачем рішення мають бути повідомлені прокурор, учасники цієї слідчої дії.
- ⑨ У рамках пілотного проекту, діти до 18 років, які є потерпілими чи свідками в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством, згідно із постановою слідчого (дізнавача) та за згодою законного представника або з особистої згоди (для дітей з 16 років) доправляються до Центру органами Національної поліції України, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та, за згодою, – іншими зацікавленими особами для проведення процесуальних дій відповідно до положень КПК в середовищі дружньому до дитини та в умовах, які мінімізують наслідки її травматизації.
- ⑩ У Центрі фахівець із соціальної роботи, який є співробітником Центру, проводить зустріч дитини, надає дитині або її законному представнику інформацію про права та можливості їх реалізації (зокрема, про право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги), а також про основний зміст процесуальних дій, які планується провести за участю дитини. Інформація про Центр, права дитини, види допомоги, які

можуть бути надані дитині, має бути викладена в буклеті в доступній для дітей формі – з урахуванням віку та рівня зрілості дитини.

Фахівець із соціальної роботи знайомить дитину із Центром, здійснює підтримку та супровід дитини у період її перебування у Центрі.

- ⑪ Психолог Центру здійснює оцінювання психологічного стану дитини та складає звіт щодо можливості проведення з дитиною процесуальних дій, встановлення спеціальних вимог до адаптації процесуальної дії до дитини, зокрема її віку, рівня зрілості, культурного підґрунтя, спеціальних потреб, інвалідності чи особливостей мови. Директор Центру / керівник (завідувач) структурного підрозділу повідомляє про результати оцінювання співкоординатора міждисциплінарної команди.
- ⑫ У визначений час перед початком проведення процесуальної дії у Центрі, проводиться остаточне обговорення учасниками міждисциплінарної команди обставин, які підлягають з'ясуванню, необхідних деталей, конкретних запитань тощо.
- ⑬ Допит дитини у Центрі проводиться відповідно до вимог ст. 226 КПК за участі психолога як посередника. Якщо допит проводиться в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, сторона обвинувачення, сторона захисту та інші учасники слідчої дії приймають участь у допиті перебуваючи в залі судового засідання, або в режимі відеоконференції (за їх клопотанням) в технічній кімнаті Центру та ставлять запитання дитині через психолога як посередника.

Законний представник, психолог, у разі присутності – лікар мають право заперечувати проти запитань.

Питання можуть бути відведені слідчим суддею, якщо їх формулювання не є дружнім до дитини, із наданням можливості переформулювати питання.

Сформульовані сторонами запитання особою, яка проводить допит, передаються психологу через навушник, або у перервах, або запитання надсилається на планшет психолога. Психолог в свою чергу ставить запитання дитині в зрозумілій їй формі з урахуванням вікових та інших особливостей такої дитини, а також обставин правопорушення. При цьому участь у допиті інших учасників слідчої дії не є очевидною для дитини.

- ⑭ Перед початком допиту до кімнати, де буде проводитись допит за участю психолога, заходить слідчий / дізнавач, який представляється, роз'яснює, яка процесуальна дія буде проводитись, інформує про технічну фіксацію допиту, на камеру повідомляє дату та час початку допиту і переходить до технічної кімнати. Після цього до кімнати входять дитина та психолог Центру, який у якості посередника спочатку вручає дитині пам'ятку про її процесуальні права та обов'язки, в доступній для дитини формі роз'яснює їх дитині, після цього ставить дитині отримані від учасників цієї слідчої дії запитання.

Про завершення допиту психолог повідомляє учасникам допиту, після цього він з дитиною виходить до іншої кімнати. До кімнати, де проводився допит, знову входить слідчий / дізнавач і зазначає на камеру, що допит завершено.

- ⑮ Якщо допит проводиться в порядку ст. 232 КПК, учасники цієї слідчої дії знаходяться в технічній кімнаті в приміщенні Центру та спостерігають за процесом допиту за допомогою відеозв'язку.
- ⑯ Процес допиту проходить у режимі відеоконференції та обов'язково фіксується за допомогою технічних засобів відеозапису в порядку ч. 9 ст. 232 КПК. Технічний носій з відео та аудіозаписами допиту дитини долучається в якості додатку до журналу судового засідання та матеріалів кримінального провадження. Якщо допит поведився в порядку ст. 232 КПК, технічний носій долучається в якості додатку до протоколу допиту дитини. Обов'язковою вимогою до фіксації ходу процесуальної дії є висока якість запису з тим, щоб в подальшому можна було оцінити доказову цінність показань відповідно до принципу безпосередності дослідження доказів судом.
- ⑰ Учасники міждисциплінарної команди вживають заходів щодо проведення допиту дитини - потерпілої або свідка у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством один раз, з дотриманням процедури, передбаченої п.п. 13-14 Порядку у Центрі. У виключних випадках, якщо є необхідність у проведенні повторного допиту, його, за можливості, проводять за участі того самого психолога. Під час повторного допиту дитини забороняється ставити питання, які з'ясовані первинно.
- ⑱ За необхідності, щодо дитини – потерпілої або свідка, на підставі постанови прокурора, у порядку ст. 241 КПК проводиться освідування, про проведення якого складається протокол.
- За наявності підстав, передбачених ст. 242 КПК, на підставі постанови слідчого / дізнавача, прокурора проводиться судово-медична та/або судово-психологічна експертиза.
- Освідування та/або судово-медична чи судово-психологічна експертиза проводиться за участю судово-медичного експерта або лікаря в спеціально обладнаній кімнаті Центру, або, за необхідності, у приміщенні медичного закладу, з яким Центр укладає відповідний договір.
- За необхідності, в Центрі може бути також здійснена оцінка потреби дитини в лікуванні та надана медична допомога фахівцем медичного закладу, з яким Центр уклав договір, який залучається директором Центру / керівником (завідувачем) структурного підрозділу.
- Вимогою до проведення судово-медичної експертизи та освідування є мінімізація втручання, чутливий до дитини підхід, ретельне пояснення дитині зрозумілою для неї мовою сутності та завдань запланованих маніпуляцій та отримання згоди дитини (її законного представника до досягнення дитиною 14 років) на проведення таких дій, а також заборона примусового проведення освідування чи судово-медичної експертизи.
- ⑲ За необхідності, з додержанням вимог ст. ст. 228, 229, 231, 232 КПК, у Центрі може бути проведене пред'явлення для впізнання дитині - потерпілому або дитині - свідку осіб чи речей із залученням психолога як спеціаліста.
- ⑳ За необхідності, з додержанням вимог ст. 240 КПК, у Центрі може бути проведений слідчий експеримент із залученням дитини – потерпілої або дитини – свідка за участю психолога як спеціаліста.

- ②1 Після завершення процесуальних дій на базі Центру та відсутності підстав для проведення першочергових заходів психологічного відновлення (реабілітації) на базі Центру, що підтверджується відповідним висновком психолога, з урахуванням стану здоров'я і психіки дитини, директор Центру/ керівник (завідувач) структурного підрозділу спільно з іншими членами міждисциплінарної команди приймає рішення про можливість вибуття дитини із Центру та доправлення її до місця проживання / подальшого перебування. Таке доправлення здійснюється органами Національної поліції України, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та, за згодою, - іншими зацікавленими особами.
- ②2 Після прийняття рішення про вибуття дитини з Центру, директор Центру/ керівник (завідувач) структурного підрозділу, у співпраці з фахівцями з соціальної роботи Центру, взаємодіє зі службою у справах дітей за місцем проживання / подальшого перебування дитини, яка вибула, з метою подальшого надання їй необхідних соціальних послуг, соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги та влаштування дитини відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах».

ПОЛОЖЕННЯ

про Центр захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус»)

- ① Центр (відділ, відділення, сектор, дільниця тощо) захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель «Барнахус») (далі – Центр) – це міждисциплінарний спеціалізований заклад, що створюється для проведення процесуальних дій з урахуванням відповідних положень Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) в дружньому до дитини середовищі та в умовах, які мінімізують наслідки її травматизації, а також надання комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної та інших видів допомоги і послуг дітям – потерпілим або свідкам у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством.
- ② Діяльність Центру спрямовується на дітей віком до 18 років, які є потерпілими чи свідками в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством.

Кризова підтримка, консультування та інформування на базі Центру можуть надаватись близьким членам сім'ї, що не є кривдниками, як-от батькам/ особам, які їх змінюють і братам / сестрам таких дітей.
- ③ У своїй діяльності Центр керується Конвенцією ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей, Міжнародними стандартами щодо правосуддя дружнього до дитини та іншими міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Конституцією та законами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, рішеннями відповідних органів виконавчої влади, іншими нормативно правовими актами а також цим Положенням.
- ④ Відповідно до потреби Центр може утворюватися, реорганізовуватися та ліквідуватися місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування (далі- засновником) в порядку, передбаченому законодавством.

Центр є підконтрольним та підзвітним органу, який його утворив.

Діяльність Центру в частині надання кризової підтримки та соціального захисту дитини та близьким членам сім'ї, що не є кривдниками, повинна відповідати критеріям діяльності надавачів соціальних послуг.

Підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, міжнародні організації, фізичні особи-підприємці, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, відповідно до законодавства можуть долучатися до утворення Центру та забезпечення його функціонування на засадах державно-приватного партнерства.

- ⑤ Центр може бути юридичною особою, яка має самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства, печатку із своїм найменуванням, штампи та бланки або структурним підрозділом іншого закладу/установи соціального чи іншого спрямування.

Утворення Центру, як структурного підрозділу іншого закладу/установи соціального чи іншого спрямування, здійснюється шляхом внесення змін до Положення (Статуту) про відповідний заклад/установу та його штатного розпису. Такий Центр має спільний з таким закладом/установою баланс, не є юридичною особою та безпосередньо підзвітний закладу/установі.

Центр, який є структурним підрозділом закладу/установи, розміщується в окремому приміщенні (окремій будівлі, споруді або частині будівлі) з дотриманням принципу конфіденційності.

- ⑥ Центр діє на підставі положення, яке розробляється на основі цього Положення та затверджується його засновником відповідно до законодавства.
- ⑦ Центр володіє та користується майном, яке передано йому на праві оперативного управління органом, що його утворив, юридичними та фізичними особами, а також майном, придбаним за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

Центр має право на придбання та оренду обладнання, необхідного для забезпечення функціонування центру.

- ⑧ Центр може створюватись за наявності необхідної матеріально-технічної бази, в тому числі приміщень, які відповідають санітарно-гігієнічним нормам і вимогам пожежної безпеки та безпеки дітей, в тому числі дітей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення в установленому порядку забезпечується доступ до будівлі та приміщень Центру та прилеглої до нього території, а також розумне пристосування і універсальний дизайн приміщення Центру відповідно до Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" та згідно з вимогами державних будівельних норм, стандартів і правил.

- ⑨ Діяльність Центру, враховуючи його специфіку, проваджується без розголошення інформації про його місцезнаходження, що передбачає, зокрема, відсутність вивіски на приміщенні (будівлі, споруді або частині будівлі), в якому розташовано Центр.
- ⑩ Діяльність, спрямована на проведення процесуальних дій, а також надання комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної та інших видів допомоги і послуг у Центрі ґрунтується на таких загальних принципах:

- приділення першочергової уваги найкращим інтересам дитини в усіх заходах і рішеннях;
- недопущення дискримінації та забезпечення рівного доступу і ставлення до всіх дітей;
- невідкладності кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, вчиненого стосовно дитини та першочерговості його розгляду в суді;
- гарантування права на справедливий суд, захист у кримінальному провадженні і захист процесуальних гарантій для потерпілих, свідків і підозрюваних;
- поваги та неупередженого і небайдужого ставлення до дитини та близьких членів сім'ї, що не є кривдниками, з боку суб'єктів, що залучені до діяльності у Центрі;
- індивідуального підходу до дитини, в тому числі з урахуванням її вікових та інших особливостей;
- комплексного реагування на потреби дитини;
- конфіденційності.

⑪ Основними завданнями Центру є:

- здійснення кримінального провадження відповідно до потреб дітей, які постраждали або стали свідками у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством, у дружньому середовищі, яке знижуватиме рівень занепокоєння, запобігатиме психологічній травматизації та сприятиме реалізації завдань кримінального провадження;
- надання таким дітям комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги.

⑫ Центр відповідно до визначених цим Положенням завдань:

- створює безпечні умови для перебування у Центрі дітей, які постраждали або стали свідками насильства, у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством;
- створює умови для проведення допиту дитини та інших процесуальних дій щодо дитини у дружньому середовищі;
- надає психологічні послуги дітям, які постраждали або стали свідками у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством;
- організовує, за потреби, проведення освідування, судово-медичної або судово-психологічної експертизи постраждалих дітей та оцінки потреби дитини в лікуванні та наданні медичної допомоги;
- надає інформаційні та консультативні послуги, зокрема про їх права та можливості, реалізацію цих прав, в тому числі інформування про можливість отримання безоплатної правової допомоги відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу»;
- провадить іншу діяльність відповідно до законодавства та положення про Центр.

⑬ Центр організовує і забезпечує комплексні заходи в інтересах дітей, які постраждали або стали свідками у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством, а саме:

13.1. Зустріч дитини, інформування та кризова підтримка.

Фахівцями Центру проводиться зустріч дитини; дитині та/або її законному представнику надається інформація про її права та можливості їх реалізації (зокрема, про право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги), а також про основний зміст процесуальних дій, які планується провести за участю дитини;

Кризова підтримка для дитини може бути надана на місці, включаючи визначення можливості проведення з дитиною процесуальних дій. За потреби, кризова підтримка може надаватись близьким членам сім'ї, що не є кривдниками.

Організовується проведення з дитиною процесуальних дій, розміщення у Центрі до проведення процесуальних дій, надання психологічної та медичної допомоги дитині та/ або її законним представникам чи особам що їх замінюють, які супроводжують дитину. Центр сприяє у разі потреби у госпіталізації дитини – потерпілої.

13.2. Проведення процесуальних дій.

Міжвідомча співпраця у процесі проведення процесуальних дій регулюється Порядком реалізації пілотного проєкту щодо захисту та соціально-психологічної підтримки дітей, які постраждали або стали свідками насильства у процесі правосуддя (модель «Барнахус»).

13.2.1. Допит дитини – потерпілої, дитини – свідка.

Допит дитини – потерпілої або дитини – свідка у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством, із залученням психолога в якості посередника, проводиться у спеціально обладнаному приміщенні Центру відповідно до вимог КПК. Процес допиту проходить у режимі відеоконференції/ відеозв'язку та обов'язково фіксується за допомогою технічних засобів відеозапису.

13.2.2. Пред'явлення для впізнання осіб чи речей.

За наявності підстав, у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством, із залученням психолога в якості посередника, в Центрі може бути проведене пред'явлення для впізнання осіб чи речей дитині – потерпілій або дитині – свідку. Впізнання осіб здійснюється виключно за фотознімками, матеріалами відеозапису.

13.2.3. Слідчий експеримент.

За необхідності, у Центрі може бути проведений слідчий експеримент із залученням дитини – потерпілої або дитини – свідка за участю психолога як спеціаліста.

13.2.4. Освідування, судово-медична, судово-психологічна експертиза, медичне обстеження.

За наявності підстав, у спеціально обладнаній кімнаті Центру, або, за необхідності – у приміщенні лікарняного закладу, з яким Центр укладає відповідний договір, щодо дитини - потерпілої чи дитини - свідка організовується проведення освідування за участю судово-медичного експерта чи лікаря, або проводиться судово – медична та/ або судово-психологічна експертиза.

За необхідності, в Центрі може бути також здійснена оцінка потреби дитини в лікуванні та надана медична допомога.

13.3. Заходи соціального захисту дітей, організація надання юридичних, інформаційних, консультативних та інших соціальних послуг.

Центр сприяє в отриманні дитиною безоплатної правової допомоги шляхом видачі направлення за формою, затвердженою Мінсоцполітики, до відповідного центру з надання безоплатної вторинної правової

допомоги або інформування його працівників про необхідність надання такої допомоги на базі Центру, якщо дитина / її законний представник не можуть відвідати центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги самостійно.

Дитині, а за необхідності – і близьким членам сім'ї, що не є кривдниками, надаються психологічні, інформаційні, консультативні послуги.

У співпраці з службою у справах дітей та надавачами соціальних послуг за місцем проживання / подальшого перебування дитини вживаються заходи з метою подальшого надання їм необхідних соціальних послуг, соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги та влаштування дитини відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах».

- ⑭ Надання послуг дітям та їх законним представникам чи особам що їх замінюють, які супроводжують дітей, у Центрі здійснюється на безоплатній основі.

Зміст та обсяг послуги для кожної постраждалої дитини визначається індивідуально, залежно від її потреб.

Інформація про послуги постраждалим дітям з інтелектуальними та сенсорними порушеннями надається доступним способом.

- ⑮ Діти, які є потерпілими від кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством або є свідками таких кримінальних правопорушень, згідно із постановою слідчого (дознавача) та за згодою законного представника або з особистої згоди (для дітей з 16 років) доправляються до Центру органами Національної поліції України, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та, за згодою, - іншими зацікавленими особами

- ⑯ Центр складає «Акт проведення оцінки рівня безпеки дитини», форма якого затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866 та веде облік дітей, які були залучені до проведення процесуальних дій і отримували соціально-психологічну підтримку в процесі правосуддя.

У випадку зарахування дитини з законним представником, з останнім на підставі документа, що посвідчує особу, укладається договір на отримання соціальних послуг з укладенням угоди:

- про дозвіл на збір персоналізованих даних;
- про збереження матеріальних цінностей Центру;
- про дотримання умов перебування в Центрі.

- ⑰ Перебування дітей в Центрі регламентується правилами внутрішнього розпорядку, що затверджуються керівником Центру.

- ⑱ Після завершення процесуальних дій на базі Центру та відсутності підстав для проведення першочергових заходів психологічного відновлення (реабілітації) на базі Центру, що підтверджується відповідним висновком психолога, з урахуванням стану здоров'я і психіки дитини, директор Центру/ керівник (завідувач) структурного підрозділу спільно з іншими членами міждисциплінарної команди приймає рішення про

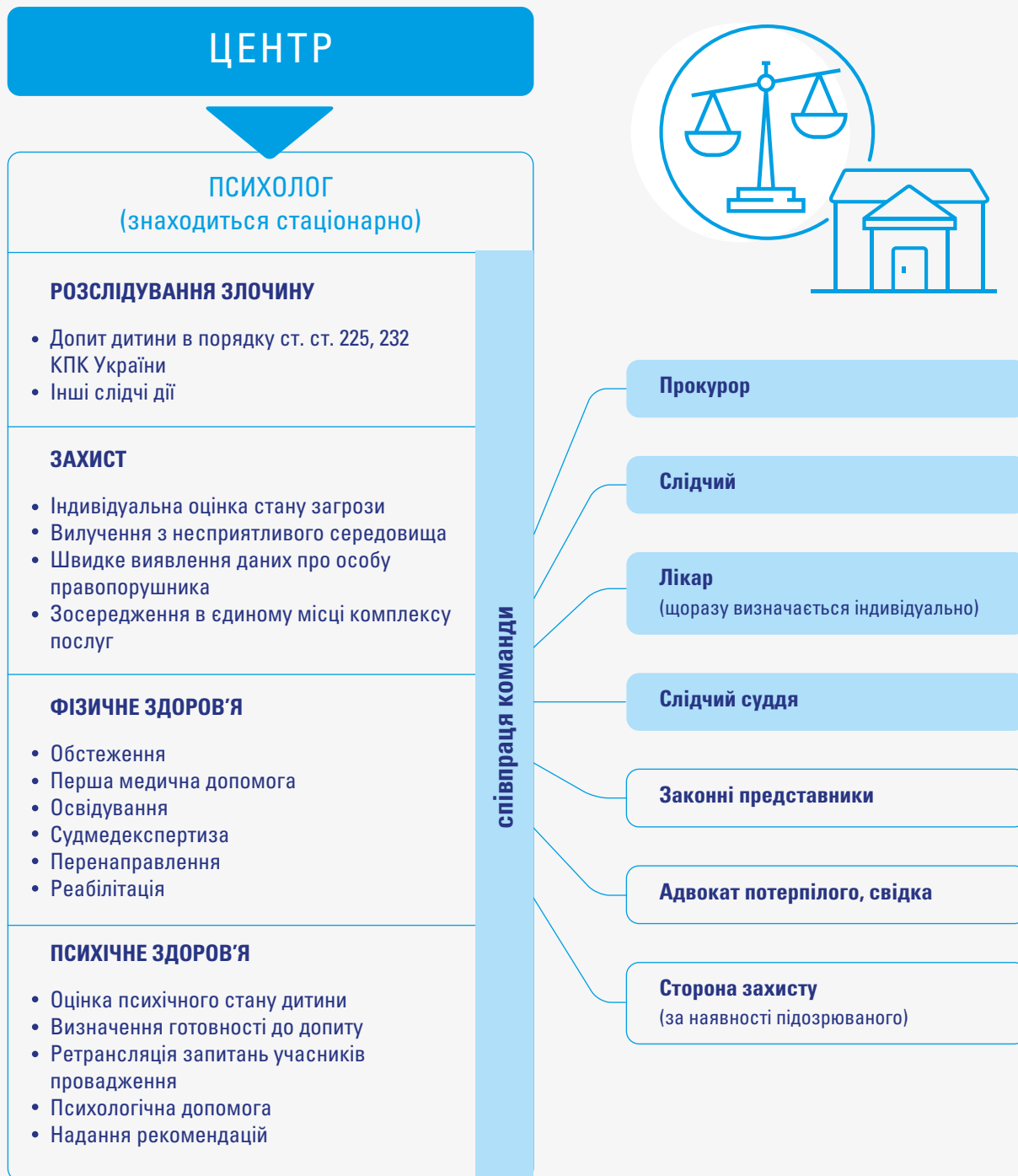
можливість вибуття дитини із Центру та доправлення її до місця проживання / подальшого перебування. Таке доправлення здійснюється органами Національної поліції України, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та, за згодою, - іншими зацікавленими особами.

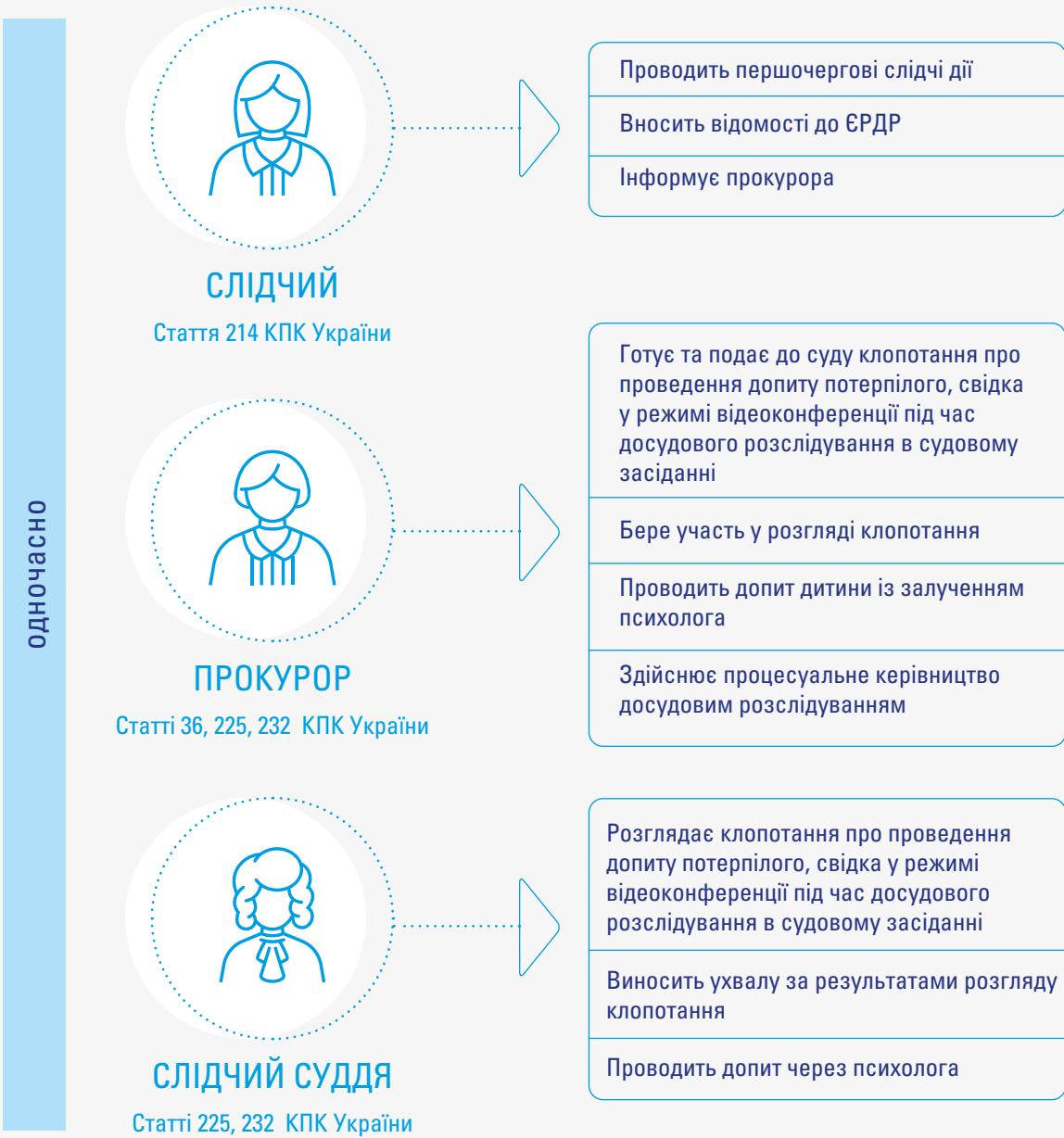
- ⑲ Центр взаємодіє зі службою у справах дітей за місцем проживання / подальшого перебування дитини, яка вибула, з метою подальшого надання їй необхідних соціальних послуг, соціальної, психологічної, правової, медичної допомоги та влаштування дитини відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах».
- ⑳ Очолює Центр директор або керівник/ завідувач структурного підрозділу закладу/ установи соціального чи іншого спрямування, у разі, коли Центр є структурним підрозділом такого закладу/установи.
- ㉑ Директор Центру призначається на посаду та звільняється з посади в установленому порядку засновником. Завідувач / керівник структурного підрозділу - керівником закладу/ установи соціального чи іншого спрямування, на базі якого він створений.
- ㉒ У разі утворення Центру як структурного підрозділу закладу/ установи соціального чи іншого спрямування функції директора покладаються на керівника такого закладу/установи.
- ㉓ Директор або керівник/ завідувач структурного підрозділу соціального чи іншого спрямування:
 - несе персональну відповідальність за виконання покладених на Центр завдань, дотримання належних умов перебування дітей і збереження матеріально-технічної бази, а також щодо дотримання конфіденційності;
 - представляє Центр в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, відносинах з об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями та іншими юридичними та фізичними особами як в Україні, так і за її межами;
 - розпоряджається в установленому порядку майном і коштами Центру;
 - видає відповідно до компетенції накази, організовує та контролює їх виконання;
 - забезпечує цільове використання майна і коштів Центру в межах затвердженого кошторису, збереження та поточне утримання майна;
 - приймає на роботу і звільняє з роботи працівників Центру згідно із штатним розписом;
 - затверджує посадові інструкції працівників (за потреби);
 - затверджує правила внутрішнього розпорядку Центру та контролює їх виконання;
 - організовує ведення статистичного обліку, складення і подання звітності відповідно до законодавства;
 - забезпечує дотримання санітарно-гігієнічних, протипожежних норм і правил техніки безпеки;
 - здійснює інші функції, необхідні для виконання покладених на Центр завдань.
- ㉔ Працівники Центру повинні дотримуватися правил етики спілкування з дітьми, незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

- ②5 Утримання та розвиток матеріально-технічної бази Центру фінансується за рахунок коштів його засновників. Кошторис і штатний розпис Центру затверджуються в установленому законодавством порядку.
- ②6 Порядок ведення діловодства і бухгалтерського обліку в Центрі визначається законодавством.
- ②7 Центр під час здійснення покладених на нього завдань взаємодіє з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а також з підприємствами, установами, організаціями, громадянами та їх об'єднаннями.

Додаток 3

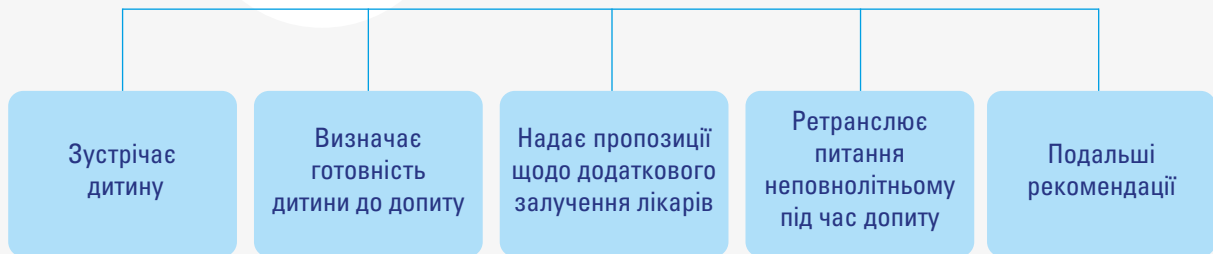

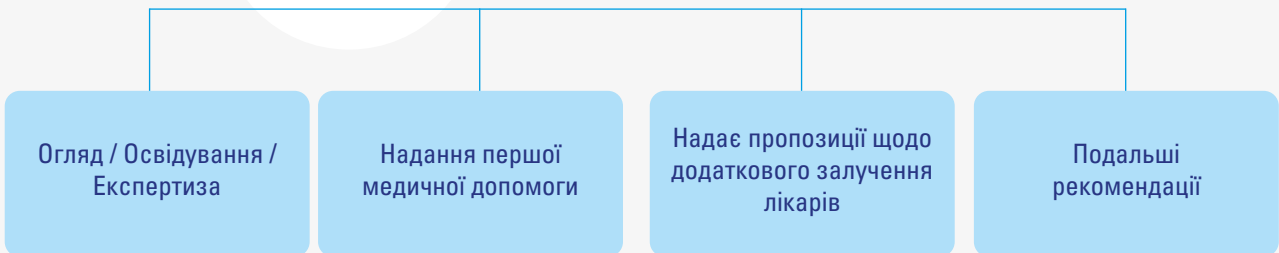
ПСИХОЛОГ

ч. 4 ст. 226 КПК України

ЛІКАРІ

фахівці з необхідної галузі (судмедексперт)
ст.ст. 226, 227, 354 КПК України (ст.ст. 69, 241 КПК України)

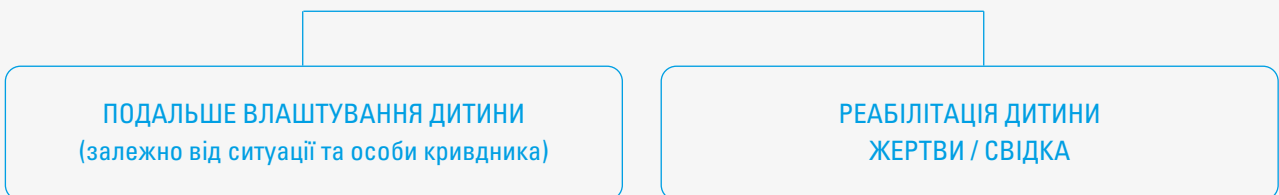

ДОПИТ ДИТИНИ

в порядку ст.ст. 225, 232 КПК України

Здійснюється в режимі відеоконференції учасниками судового провадження (слідчий суддя, прокурор та, за наявності, сторона захисту)

МОДЕЛЬ «БАРНАХУС»:

Загальна характеристика і впровадження в Україні

Збірка матеріалів із впровадження
моделі «Барнахус» в Україні

Довідкове видання

Серія матеріалів із впровадження моделі
«Барнахус» в Україні

